

ISUS ODGAJATELJ

Primljeno:
29. 6. 2011.

Pregledni
članak

UDK
232.3

CESARE BISSOLI

Università Pontificia Salesiana
Piazza Ateneo Salesiano, 1
00139 Roma, Italija

Sažetak

U članku je riječ o Isusu odgajatelju. Autor podsjeća da je Isus istinski učitelj i izlaže osnovna obilježja Isusa odgajatelja. Kao što se može vidjeti u evanđeljima, Isus pokazuje da odgoj treba čovjeka osposobljavati za njegov životni put. Upravo stoga Isus od svojih učenika traži slobodan odgovor. Cilj Isusova odgoja je zahtjevan i nije lako ići njegovim putem. Isusov odgojni stil očituje se kao ljubazna, potpuna i odana predanost, a bitna mu je sastavnica vjera. Čovjek je potrebit odgoja. U Isusovu odgoju najveća je novost on sâm. Za bolje razumijevanje Isusa učitelja potrebno se je prisjetiti kojeg čovjeka susreće Isus i koju metodu upotrebljava u odgoju. Čovjek koji želi biti odgajan u Isusovoj školi, pozvan je samostalno istraživati i usvajati bitnu evanđeosku istinu: Isus je spasitelj čovjeka.

Ključne riječi: *Isus odgajatelj, Isus učitelj, ljubaznost, predanost, spasitelj*

1. PRIJEDLOG ZA ISPRAVNO SHVAĆANJE OVOGA TEKSTA

Umjesto uvoda, već na početku našeg razmišljanja predlažemo vam središnju temu. Nakon toga ponudit ćemo nekoliko misli za bolje razumijevanje i prijedloge koji upućuju na praktične posljedice.

1.1. *Isus spasitelj i odgajatelj*

Tijekom povijesti kršćanske pedagogije, od djela Klementa Aleksandrijskog o Isusu odgajatelju¹ pa sve do naših dana, posebice u razdoblju od 1950. do 1970. god., kod kršćana se sačuvalo nadahnuće da mogu ukazati na Isusa kao na uzor odgajatelja (kao odrastao) i odgajanika (kao dječak). U tome nam je primjer oduševlje-

no istraživanje Gesualda Nosenga.² Kao što Nosengo tvrdi, Isus nas uči neusporediv nauk koji je obilježen »vedrinom odgojnog odnosa, umijećem započinjanja od konkretnoga, umješnošću ispitivanja, umijećem ispravljanja... Riječ je o pristupačnom i konkretnom uzoru koji je moguće nasljedovati.«³ Nosengo, poput mnogih drugih, svaki Isusov odnos prema drugima naziva odgojnim. Riječ je o sugestivnoj i dubokoj istini, koja se međutim nadovezuje na neizbježnu dvosmislenost i to zbog

¹ Usp. K. ALEKSANDRIJSKI, *Odgajitelj*, Služba Božja, Split, 2006.

² Usp. G. NOSENGO, *L'arte educativa di Gesù Maestro*, 2 sv., AVE, Roma, 1967.

³ *Isto*, sv. II, str. 19.

čitanja Evandjelja koje nije potpuno ispravno, budući da postoji opasnost da se ne prizna ili da se prešuti istinski identitet poruke koju sadrži: Je li Isus spasitelj ili odgajatelj? Je li odgajati isto što i spasiti? Kako se ispravno povezuju spasenje i odgoj?

1.2. *Isus odgajatelj*

Lako je shvatljivo zašto razrada teme koja nam je dodijeljena zahtijeva teološko razmišljanje koje ukazuje na određenu perspektivu, a ujedno izriče i sadržaj Isusove pedagogije kao i mjerilo za vrednovanje ispravne i tradicionalne težnje za pozivanjem na Isusa kad je riječ o raznim zemaljskim stvarima s kojima smo sučeljeni. Odgojno područje zasigurno nije manje, štoviše, danas se istinski i stvarno očituje.

Budući da je čovjek i da govori ljudima imajući na umu važan i odlučujući cilj, Božje kraljevstvo i spasenje, Isus se nužno predstavlja kao jedan od odgajatelja. Drugim riječima, predstavlja se kao onaj koji oblikuje, udjeljuje profil, novu dušu osobi, pomoću odgojnog procesa, vođenja prema cilju koji mu je na srcu. Imao je obilježja odgajatelja koja je takvima i držao, a u kojima se susreće zajednički smisao povijesnog čovjeka, iako se vrše na različite načine. Čitajući evandjelja, pronalazimo sastavnice koje pripadaju odgojnoj zadaći, a koje ćemo ovdje izreći modernim izričajima:

a) *Prvo obilježje*. Odgoj nas ne upućuje na već postignuti cilj, nego na *put koji treba prijeći* prema tom cilju. Tako je bilo i za Isusa. Isusovo neprekidno hodanje u njegovoj zemlji postaje više od metafore. To je sakramentalni znak gorućeg poslanja – kako je on to sam rekao – da bi spasio ono što je izgubljeno (usp. Lk 12,49). Ništa nije bilo unaprijed određeno, osim Očeve ljubavi i zapovijedi da je učituje.

Odgoj je zadaća koja se nastavlja u vremenu pri čemu svaki postignuti cilj postaje dio sljedećega cilja. To se na plastičan način očituje u odgojnom nastojanju koje treba ostvariti s onim tko živi u razvojnom razdoblju, kao što su to npr. mladi. Izrečeno jednostavnom usporedbom, Isusov odgoj njegovih učenika i naš kršćanski odgoj naših učenika ne mogu se zasigurno usporediti s nekim tko ima na raspolaganju savršen automobil spreman za vožnju, ali ih se može usporediti s nekim tko je zaposlen na tekućoj vrpici u izradi savršenih strojeva, savršenih sinova kao što je savršen i Otac (usp. Mt 5,48). Isus se koristio slikom koja je bila svojstvena njegovoj kulturi, slikom sjemena koje raste i za koje se treba strpljivo brinuti sve do žetve (usp. Mk 4,26–29). Kaže se da ni Bog ne sadi već gotova stabla. Prema tome, odgajati za Isusa znači hodati odgajajući, čineći to i dulje vrijeme.

b) *Drugo obilježje*. Isusova odgojnog djelovanja očituje se u njegovu življenju izravnog osobnog *odnosa* s osobama u obliku susreta, pri čemu se nijedno čudo ne događa a da pritom nisu uključeni Isus i druge osobe. Isus nikad nije bio neki osamljeni guru, nego narodski čovjek, štoviše čovjek koji se družio s pojedincima, često siromašnima, društveno potisnutima i odbačenima. Isus je uvijek skrbio za pojedinca, premda je susretao mnoštva.

c) *Treće obilježje*. Isus ne samo da prihvaća *naslov učitelja (rabbi)*, nego osobno kaže da je on učitelj (usp. Mt 23,8) i tako djeluje, u židovskom svijetu koji se osobito zanima za odgoj i podučavanje, a u koji unosi novost koja mu se priznaje – osobno izabire svoje učenike. Ne izabiru dakle učenici Isusa kao svoga učitelja. Naprotiv, Isus to čini

- prilično slobodno i samosvjesno. O tome ćemo kasnije još nešto reći.
- d) *Četvrto obilježje*. Isus se uvijek obraća *slobodi* pojedinih osoba tražeći slobodan odgovor. To potvrđuje poziv učenika (usp. Mk 8,34), bogatog mladića (usp. Mt 19,16–22)...
- e) *Peto obilježje*. Isus to čini imajući na umu velik, transcendentni, zahtjevan cilj (kraljevstvo Božje, život vječni, djeca Božja... Usp. Mt 19,23–26; Mk 8, 34–38; Mt 6,45).
- f) *Šesto obilježje*. To se ne smije shvatiti kao prisila nego kao »lako breme«, koje je plod *mira (šalom) i radosti*: »Naći ćete spokoj dušama svojim« (Mt 11,28–30).
- g) *Sedmo obilježje*. To je onaj tipični element odgojnog procesa koji nazivamo kazna, tj. pozitivna ili negativna provjera odgojnog procesa. Govoreći biblijskim rječnikom, zahvaljujući toj provjeri, nailazimo na rezultat koji se očituje kao dobar plod ili korov, s krajnjim rezultatima koji su potpuno oprečni i kod kojih je u pitanju vječna sudbina (usp. Mt 10,32–33; 13,24–30).
- h) *Osmo obilježje*. Možda je to ono na što se danas u našem predmetu najviše upućuje, a to je *Isusov stil*, koji je zasigurno sugestivn i privlačan. Očituje se kao ljubazna, potpuna i vjerna predanost. Danas se zove gostoljubivošću odnosno gostoljubivom svetošću (Ch. Theobald). Kasnije ćemo ukazati na još nekoliko obilježja te gostoljubivosti. Isusovu pedagogiju možemo ukratko prikazati formulom s kojom se svi slažu: Isusova pedagogija je pedagogija ljubavi koja je *agape*.

1.3. *Bitna sastavnica Isusova odgojnog puta*

Zasigurno ste primijetili da dosad nismo spomenuli bitnu sastavnicu Isusova

odgojnog puta, a to je *religiozna sastavnica, vjera*. Oduzeti Isusu taj čimbenik znači oduzeti mu ne neku činjenicu, nego obzorje u kojem je moguće shvatiti svaku drugu činjenicu. Isus je odgajatelj koji vjeruje u Boga Abrahamova, Izakova, Jakovljeva, Mojsijeva, u Boga otaca za ostvarenje vjernika u Isusova Boga.

Ovdje valja s pravom podsjetiti na ono što u odgoju ima bitan razlog: zašto se odgaja, kamo se želi stići, zašto tako zahtjevano postupati sa slobodom, zašto Isus postupa tako osjećajno prema ljudima i prema svojim učenicima, što nema uvijek dobre posljedice, npr. osjećaj da ga se loše razumije, odbacuje, izdaje, kao da širi ideju – predajući račun – neuspjela učitelja. Zašto je doslovno riskirao svoj život, ukratko, koji je cilj htio postići na svojem odgojnom putu?

Recimo dakle da je u Isusovu odgojnom umijeću svrha odlučujući čimbenik. Ona je njegovo najveće nasljedstvo, jer od svrhe koja za njega nije bila neka teorija dobra, na kantovski način, nego lice Oca koje treba otkriti ljudima (prisjetimo se ovdje lika Oca velikodušnog u ljubavi iz Lk 15,11sl, što je možda najjistinskiji opis svrhe njegova poslanja). Doista, iz cilja, iz Očeve ljubavi proizlazi snaga sveukupnoga zemaljskog puta i njegov cilj, dakle uistinu jedinstven »uspjeh« koji mu priznajemo i zbog kojega se sučeljavamo s Njim i idemo u Njegovu školu.

Prema tome, upravo priznavajući cilj koji je njegovo poslanje učinio odgojnim, Crkva ga je svečano kodificirala u Vjeronvanju: »radi nas ljudi i radi našega spasenja sišao s nebesa«. Riječ je odgajatelju koji je čovjek, a ujedno i Sin Božji. To je spasenje koje nam ne pripada kao nešto što smo mi osvojili, pa čak ni kao nešto što je djelo naših ruku, nego kao i ljudski i božanski dar. Taj pojam spasenja koji se naziva i

otkupljenje jasno pokazuje što za Isusa znači odgajati, što je to Isusov odgoj, što znači da on jest učitelj i da se tako naziva, a da smo mi, njegovi učenici, svi »braća« (Mt 23,8).

1.4. Ključni prijelaz

Sve dosad rečeno predstavlja ključni prijelaz koji ukratko izričemo u sljedeće četiri tvrdnje:

- a) Spasenje nije konstitutivno i nužno plod odgoja. Kradljivac kojega je Isus spasio zasigurno nije prošao isti put kao Petar, Ivan i Matej, ali se za nj dogodilo ono što je sam Isus običavao govoriti: »Vjera te tvoja spasila!« (Mk 10,52), tj. potpun čin povjerenja u Gospodina. To je kao da je Isus rekao: »Ti si mi, kradljivče, pripremio mjesto na tvome križu kao da je moj, stoga ćeš doći – bit ćeš sa mnom u nebu« (usp. Lk 23, 42–43). To je ono što se događa kod svake smrti djeteta, koje nije bilo nimalo odgajano, ali je svakako spašeno.
- b) Stoga odgoj po sebi ne proizvodi spasenje, kao nešto posve unutarljudsko, pa makar bile posrijedi plemenite nakane jednoga Sokrata, Platona, Kanta, Habermasa... Čovjek ne može spasiti samoga sebe. Apsolutno mu je potrebna milost, prema tome molitva, vjera u Gospodina, poticaj Duha Svetoga, Isusova života u njemu kao što potvrđuje Sv. Pavao (usp. Gal 2,20).
- c) S druge strane – treća točka – imajući na umu nas kao osobe koje se rađaju, rastu i žive u vremenu te nam je prema tome potreban odgoj, Isusovo se spasenje normalno događa po odgoju, odgoju koji je otvoren za spasenje kao dar i od spasenja čini – kao što je naučavao Isus – uzvišen i vječiti cilj (usp. Mk 8,36sl).
- d) Istodobno dok Isus predlaže spasenje pomoću odgojnog naučavanja – neke

smo njegove temeljne obrise već spomenuli, a neke ćemo spomenuti malo kasnije – on obilježava i sve resurse koji proizlaze iz odgojnog znanja njegova doba (koje nije bilo ni oskudno ni neprikladno) pečatom bogatstva svoga genija.

1.5. Odgajatelj u judaizmu

Doista, Isus djeluje kao odgajatelj u *bujnom odgojnom svijetu* kao što je to judaizam njegova doba. Svoje odgojne metode Isus pronalazi u sinagogi čitanjem svetih knjiga i slušanjem predaje starijih. Tijekom stoljeća nastala je snažna misao koja je dovela do potvrde »Božje pedagogije«. Ona je obilježena božanskim naumom u vođenju Božjega naroda. Knjiga Ponovljenog zakona tome je najveće svjedočanstvo. Istodobno se uočava nastojanje da se, u strahu Gospodnjem, proučava ljudsko iskustvo odgoja, u kojemu se mogu zamijetiti djela stvarateljske mudrosti. S te ljudske strane mudrosni spisi su sigurna i danas zanemarena potvrda.⁴

Prema tome, odgoj je u Isusovo doba bio izrazito religiozno motiviran u pogledu ciljeva i ljudskih sredstava.

Koji je tomu razlog? Riječ je o tome da se slušanjem Božje riječi sudjeluje u blagoslovu saveza. Zbog toga je potrebno duboko upoznati Božju riječ učenjem i proučavanjem Pisma i predaje otaca. Isus je osobno tomu prisustvovao u Nazaretu, kao što potvrđuje njegov boravak u Hramu i ujedno njegov rast u »mudrosti i milosti« (usp. Lk 2,40–52).

1.6. Što je pedagoški novo kod Isusa?

Biti putujući rabbi, biti i nazivati se učiteljem, uporaba zajedničkog, svako-

⁴ Usp. C. BISSOLI, *Bibbia e educazione*, LAS, Roma, 1982, str. 203–225.

dnevnog tj. aramejskog jezika i književnih oblika izražavanja kao što su parabole i simbolički govor, sve je to, kao što nam je poznato, bilo svojstveno i Isusovim suvremenicima rabinima.

U čemu je onda novost i izvornost Isusa odgajatelja?

Ovdje valja ukazati na dvostruki odgovor kojim zaključujemo ovu prvu točku, koju smatramo bitnom za ispravno razumijevanje smisla odgoja kod Isusa i za njegovo odgojno djelovanje.

a) Kao prvo, navodimo izričaj koji nije naš, nego ga preuzimamo od Benedikta XVI, točnije rečeno iz prvoga dijela njegove knjige *Isus iz Nazareta*⁵. Papa navodi riječi američkog rabina Neusnera (kojega je nedavno i osobno susreo). Rabin zamišlja da osobno prisustvuje Isusovu propovijedanju, sluša njegov govor na gori i uspoređuje ga s onim što je rečeno u Tori. Njegovi kolege rabini ga pitaju o odnosu onoga što kaže »mudri Isus« i onoga što kažu Pisma. Jedan ga rabin pita: »Što je izostavio?« Odgovor glasi: »Ništa.« Drugi pita: »Što je onda dodao?« Odgovor: »Samo ga sebe.« Prema tome, novost Isusova djelovanja na svim poljima, pa i na odgojnom, teško je postaviti negdje samu za sebe, u apsolutnoj izvornosti (moderna egzegeza, posebice treća faza odnosno ona koja govori o ukorjenjenju povijesnoga Isusa u judaizmu, sve više ograničava tzv. izvorna obilježja rabbija Isusa, kao što je npr. uporaba izričaja *Abba*), ali je sigurno da je on sam novost, zbog čega ono staro, o čemu su svi govorili, a što i on osobno preuzima, ukazuje na izvornost njegove osobe, a nauk i primjere valja shvatiti unutar njegova misterija.

b) Drugi podatak proizlazi iz zaključnog rezultata Isusova života, *Pashe smrti i*

uskrsnuća, koji dobro izriče paradoksalne značajke Isusove pedagogije. S jedne se strane njegovo nastojanje u odgoju osoba završava smrću koja, ljudski gledajući, zapečaćuje istinski neuspjeh (»I svi ga ostave i pobjegnu«, Mk 14,50), kao da želi ukazati na neprikladnost ljudskoga sredstva odgoja za postizanje cilja koje predlaže Božje kraljevstvo, tako da dvojica »neodgojenih«, kao što su kradljivac (Lk 23,42–43) i rimski poganski satnik (Mk 15,39), ulaze u Kraljevstvo. Međutim, uskrsnuće koje slijedi potvrđuje postizanje toga cilja te se prema tome ozakonjuje Isusov i naš odgojni poticaj kad se otkrije da se u temelju Uskrsa, kao čimbenika koji je odlučujući za pobjedonosni završetak, nalazi Očeva ljubav prema čovjeku, ljubav koju je Isus u potpunosti prihvatio (usp. Iv 3,16). Jedino priznata i uzvraćena Božja ljubav djelotvorno odgaja, zna uočiti vlastitu krhkost, oklijevanje pa i padove, ali je i puna povjerenja u djelovanje Duha uskrsnulog Gospodina. Moglo bi se govoriti o pedagogiji zrna koje umire i ponovno se rađa. Ljubav uvijek pobjeđuje.

Proučavajmo dakle Isusa odgajatelja, uočavajmo tisuću i jedan nauk, kao što uostalom čine stručnjaci i kao što i mi to danas radimo. Zaključna međutim nije riječ o tome kakav je odgajatelj bio Isus i kakav odgoj predlaže, nego kako shvatiti odgoj po Isusu, kao uvijek nov poticaj humanističkih znanosti, istu želju da se odgaja kao on. Sve to valja odmjeriti prema njegovu otajstvu, drugim riječima u okviru istinske vjere.

⁵ Usp. BENEDIKT XVI, *Isus iz Nazareta*, I. dio, Verbum, Split, 2010.

2. ASPEKTI ODGOJA PREMA ISUSU

2.1. *Obilježja Isusova odgoja*

U ovome, drugom dijelu slijedimo pret hodno usvojeni način gledanja. Odgajati u Isusovoj školi znači razraditi pedagošku misao i ostvariti je u odgojnim činima polazeći uvijek od Isusove nakane i od njegova stila djelovanja, ne odvajajući od njegovih korijena bilo kakav odgojni doprinos koliko god on bio lijep i sviđao nam se. Stoga nam nije dopušteno govoriti o Isusu odgajatelju gotovo ogorčeno tražeći ono što je samo njemu svojstveno, drugim riječima materijalnu izvornost. Riječ je naprotiv o skupu činjenica koje pripadaju odgoju, bile one izvorne ili ne, bile one sve njegove ili zajedničke s drugima, koje zaslužuju pozornost ne zato što ih je on prvi, i jedino on, navijestio i primijenio, nego zato što ih je Isus potvrdio i živio u otajstvu svoje osobe, u ekonomiji Božjega kraljevstva.

Prostor istraživanja ovdje je vrlo širok pa se stoga i istraživanje o odgoju nadovezuje i treba ga razumjeti unutar općega smisla života koji mu je Isus udijelio.

U svakom slučaju, kako ne bismo proširivali i u površnosti i nerazgovjetnosti oslabili ideju odgoja, podsjećamo na ona obilježja Isusova djelovanja koja smo smatrali odgojnima budući da se takvima smatraju u općem čovjekovu razmišljanju⁶, a to su: proces ili hod prema svjesnom i poznatom cilju, njegovo jasno naviještanje, tražen i potvrđen međusobni odnos, poziv na izbor slobode, i stoga moguće kažnjavanje koje utječe na budućnost, osiguranje dubokog osjećaja mira, radosti, te usprkos svemu, prijatan stil odnosa.

Prihvaćajući humanističko poimanje odgoja, možemo još više obogatiti sliku koju nam je ostavio Isus i s obzirom na sadržaje i s obzirom na metode.

2.2. *Odgaj za Isusa*

Odgajna vrijednost sadržaja koji Isus predlaže čovjeku usmjerena je prema jasno određenom cilju: *odgaj za Isusa*, za njegovu osobu. Zar se izvan toga, tj. izvan vjerskog poimanja, iz njegova života ne može naći ništa vrijedno? Ne smijemo biti drastični, gotovo manihejski raspoloženi. Isus se nudi svima. Čin prihvaćanja u njegovo ime uvijek znači i prihvaćanje njega: ako to vrijedi za darivanje čaše vode (usp. Mt 10,42), onda još više vrijedi kad se prihvati neki njegov nauk za odgaj čovjeka. Istodobno valja primijetiti da se naše pedagoško nastojanje ne može zaustaviti na pola puta. U stanovitu smislu može se to reći i bolje od njega, a svakako suvremenije. Međutim, to onda nije ono što je on rekao.

Kad se prizna Isusova vrijednost, u svjetlu njegova identiteta i poslanja, iz evanđelja se pojavljuje pedagoški sadržaj kojim se kršćani opravdano koriste, posebice kad djeluju sukladno evanđeoskom viđenju koje je svojstveno Isusu, ali i onda kad nastoje djelovati na posve ljudskom, laičkom području, znajući da je Isus prihvatio našu ljudsku narav. Zasiurno se ne smije

⁶ Jasno je da je s promijenjenim poimanjem odgoja, od humanističkog do materijalističkog i biheviorističkog, utvrđivanje Isusovih pedagoških obilježja vrlo različito, a u nekim slučajevima i nemoguće. Za dijalog s evanđeoskim podacima podobno je jedino humanističko viđenje odgoja koje jedan suvremeni pedagoški stručnjak ovako opisuje: »Odgaj je promicanje, ustrojavanje i učvršćenje temeljnih osobnih sposobnosti kako bi se na svjestan, odgovoran i solidaran način živjelo pojedinačno i s drugima u svijetu, u protjecanju vremena i dobi, u isprepletanju međusobnih odnosa i u povijesno organiziranom društvenom životu, između osobne unutarnosti i transcencije... Istinski se odgaja samo kad se nekomu pomaže da raste u 'ljudskosti', kad se djeluje radi 'nastajanja osobe', kad se nekoga uvodi u valjano i etički ostvarivo djelovanje.« C. NANNI, »Educazione«, u: *Dizionario di scienze dell'educazione*, Las, Roma, ²2008, str. 369–372.

zaboraviti da prijelaz od Isusova odgojnog umijeća prema našem umijeću zahtijeva kreativnu hermeneutiku ili, kao što je to on znao reći, nasljedovanje. O tome ćemo kasnije još ponešto reći. Treba u Isusovu djelovanju istaknuti tri vrste sadržaja koje posebno utječu na kršćansko odgojno zalaganje. To su: posebno vrijedna iskustva koja, kao što je to rekao Isus osobno, vode prema njemu; odgojne dinamike koje proizlaze iz viđenja koje Krist o sebi nudi osobi (mladiću) koja ga susreće; ali i odgojne dinamike koje su svojstvene pojedinoj osobi po viđenju što joj daje Krist kojega je susrela.

Predlažemo te sadržaje u obliku koji treba dalje razvijati.

2.2.1. Posebno važna iskustva

U evanđeljima možemo uočiti šest *posebno važnih iskustava* susreta s Isusom.

1) *Iskustvo traženja* (»*Dođite i vidjet ćete*«, *Iv 1,39*)

To je područje pitanja identiteta (samoga sebe i Isusa). Obuhvaća slušanje Pisma, Isusovih riječi, sučeljavanje s drugim životnim viđenjima, krizu i raskid sa zlim silama, proces obraćenja, izazov na odluku, evanđeosko razlučivanje stvarnosti.

2) *Iskustvo zajedništva* (»*Ljubite jedni druge; kao što sam ja ljubio vas*«, *Iv 13,34*)

To je područje djelatne kršćanske ljubavi kao jasna Isusova zapovijed. Obuhvaća blisku povezanost s Presvetim Trojstvom: Ocem, Duhom Svetim i Gospodinom Isusom te s osobama koje tvore Božju obitelj, Crkvu. To znači stil života u bratstvu (sinovi istoga Oca), praktičnu primjenu bezgraničnog praštanja, zajedničku molitvu (Očenaš), biti s Isusom djelujući i odmarajući se zajedno s njim. Uključuje i dijeljenje euharistijskog i materijalnog kruha sa siromahom kao predstavnikom drugog Isusa.

3) *Iskustvo poslanja* (»*Propovijedajte evanđelje svemu stvorenju*«, *Mk 16,15*)

To je područje u kojem se drugima izriče primljeni dar: kraljevstvo Božje, Isusovu radosnu vijest. Obuhvaća zdušno misijsko zalaganje, od hrabra i neustrašiva svjedočenja ljubavi prema Isusu pred ljudima do izričita naviještanja Isusa drugim ljudima.

4) *Iskustvo križa* (»*Neka uzme svoj križ i neka ide za mnom*«, *Mk 8,34*)

To je područje suprotstavljanja postajanja Isusova učenika. Obuhvaća unutarnja osobna suprotstavljanja požudi, farizejskoj oholosti ili želji za samospasenjem, zabrinutost za život i strah od smrti; izvanjska suprotstavljanja (đavlu, svijetu) uz očaranost vlašću i bogatstvom, neprijateljstvo i progon, obeshrabrenje zbog neuspjeha.

5) *Iskustvo zalaganja u svijetu te djelatne vjere i budne nade* (»*Hrabri budite – ja sam pobijedio svijet*«, *Iv 16,33*)

To je područje djelatne vjere pune pouzdanja koja je jača od bilo kakve zapreke te se pretvara u evanđeoski kvasac (sol, svjetlo) u svakodnevnom životu. Obuhvaća područje blaženstava koja se žive osobno, područje povjerenja u »Ja sam s vama u sve dane – do svršetka svijeta«, u Tješitelja, područje pripadnosti crkvenoj zajednici, područje iščekivanja budućnosti kao iščekivanja Gospodina koji donosi nagradu onomu tko ga žarko iščekuje u kršćanskoj djelatnoj ljubavi i vjernosti, područje budnosti i hodočašća prema budućem gradu.

6) *Iskustvo poziva* (»*Pođi za mnom!*«, *Mk 2,14*)

To je područje vlastitoga životnog projekta pronađenog u svjetlu evanđelja, prema tome života kao zvanja, osobnog Božjeg poziva, u kojem se dolazi do samostvarenja. Obuhvaća područje velikodušnog osobnog otvaranja Božjem naumu, bez opterećenja izobličujućim »bogatstvi-

ma«, područje čista srca, slušanja Riječi, hrabra izbora vlastitoga poziva za bračni život, svećeništvo, posvećeni život, odabir misija, znajući da su rjeđi izbori Bogu i draži.

2.2.2. Kojeg Isusa čovjek susreće?

Drugim riječima, pitamo se, koja pedagogija proizlazi iz Isusova odnosa prema čovjeku? Jednako se tako pitamo za kojeg Isusa može i mora odgajati pedagogija koja poštiva izvore?

1. Prvo *opće usmjerenje evanđelja* predstavlja Isusa koji nije pristran, osoran ili povučen prorok, nego je *odrastao mladi čovjek, otvoren i prijazan*, koji prihvaća susret s onima koji ga traže, kao i s onima koji ga ne traže ali bi ga tražili kad bi znali da im je on prijatelj, da želi razgovarati s njima, kao i s onima koji bježe od njega, upravo onih dana kad on pobjeđuje smrt (dvojica iz Emausa).

Sve nam to pokazuje kako Isus duboko poštuje slobodu te posreduje i onda kad je prihvaćen samo na trenutak ili barem kao pratilac u bijegu i gorčini, nadajući se da će ga svatko prihvatiti kao željena prijateljica i da će moći razgovarati s njim.

2. *Drugo usmjerenje* obuhvaća tri međusobno povezana vida koja je nemoguće izdvojeno promatrati:

- a) Jedan prikaz Isusa iz Nazareta jest nastojanje da se govor usmjeri prema temama koje se ne odnose na nešto obično ili uobičajeno, nego na *ono dubinsko u životu*, gdje se nalazi želja, san, ali i potreba, patnja, odluka, budućnost, odnos prema drugima. Ukratko, prema temama koje se nazivaju »velikim odnosno istinskim osobnim pitanjima«.
- b) Isus – drugi prikaz prema evanđeljima – ne govori kao terapeut ili filozof, pa niti kao prijatelj srca ili povjerljiv prijatelj.

On govori *kao onaj koji vjeruje u Boga*, što znači da čovjeka promatra s religioznog stajališta, kao što Bog – Isus kaže »Otac« – vidi. Tu se može uočiti:

- *opće, uobičajeno religiozno viđenje*. Isus ima očaravajuću izvornost, novo i izvanjsko viđenje religije, te želi prosvjetliti egzistencijalna obilježja svake osobe.
- *istinsko obredno viđenje*. Isus pomaže čovjeku da shvati da ga Otac, kojega on ne vidi, vidi i istinski se za nj skrbi.
- *rascjepkano viđenje*. To je religiozno viđenje organizirano oko mesijanskog projekta oslobođenja i spasenja čovjeka koje se zove kraljevstvo Božje.
- *monotono, statičko i pasivno viđenje*. Isus tvrdi da Otac djeluje u svijetu kako bi ga učinio kraljevstvom i to čini s beskrajnim milosrdem, zbog čega je čovjek potaknut da nešto učini, da postane sudionik u Očevoj ljubavi i proširi je kao ljubav prema svomu bližnjemu u nastojanju da ostvari pravdu i mir. Isusov govor na gori je svijetao pokazatelj onoga što je kraljevstvo Božje u čovjekovu kraljevstvu.
- napokon, *religiozno viđenje koje se sastoji samo od riječi*. Isus prvi čini ono što kaže, prigibajući se nad potrebitima u ime Očeva, kao da je On otac, postavljajući svoja djela, od kojih su neka osobito čudesna, kao prvu poruku koja čini vjerodostojnim ono što naviješta. Među tim djelima postoji jedno koje poništava svaki model: on je ubijen za ljude, u ime Božje dao je svoj život za ljude. Iako je umro i pokopan, Bog ga je uskrisio od mrtvih nudeći ga kao svoj dar čovječanstvu za sva vremena i za sva mjesta.
- c) Odatle proizlazi treći prikaz: Isus ne samo da pouzdano predlaže Boga u životu čovjeka kojega susreće nego je *i zahtjevan*. To je zahtjevnost onoga tko

predlaže uzvišeni dar. Riječ je o spase-nju, o životu slobodnom od zla, o bu-dućnosti življenoj u radosti. Stoga želi da ga se sluša ili, bolje rečeno, nakon susreta s čovjekom sučeljava ga s vlastitom odgovornošću. Čovjekov život više nije isti kao prije, kao da uopće nije bilo susreta. Tu se pojavljuje poziv na izbor i odluku, za da ili ne, za »da« koji je potvrđen činjenicama, ili za odbacivanje kojega posljedice valja prihvatiti. To se ne može dogoditi samo u jednom susretu, ali svi sa sobom nose odluku o prihvaćanju ili odbacivanju. Susresti Isusa znači susresti potpaljivača, a ne vatrogasca, koji je sposoban, kao što je to sâm rekao, oživititi plamen koji tinja. On nije Breno s mačem koji više »Jao pobijedenima«, nego učitelj i prijatelj koji čeka i dvadeset i peti sat kako bi ugostio putnika. Nikada se ne osvećuje ako ga netko odbije. Naprotiv, on je sâm žalostan žalošću onoga koji ga odbacuje – kao npr. bogati mladić (usp. Mk 10,22), jer odbacujući ga, čovjek odbacuje nešto što se tiče njega osobno, prijeći svoje osobno ostvarivanje veliko kao kraljevstvo Božje.

2.2.3. Kakva čovjeka susreće Isus

Pitamo se: koja metoda proizlazi iz Isusova razmišljanja i pristupa čovjeku? Prema tome, kakva čovjeka treba odgajati pedagogija koja je vjerna izvorima?

1. To je svatko od nas osobno, bio *muškarac* ili *žena*, zajedno sa svojom poviješću, spolom, snovima, darovima i granicama. Isus poštiva i dobro prihvaća naše postojanje i ono što dobro radimo, imajući na umu ono što ćemo učiniti i što ćemo moći i htjeti učiniti. Pritom prednost daje malenima, djeci i siromasima.

2. Svatko tko susreće Isusa pozvan je *svoj život usmjeriti sukladno evanđelju*, ne samo

kao uzoru nego i kao metamorfozi, preobraćenju ili postupnom dozrijevajućem suoblićenju (= svetost) Isusovu životu, njemu, kraljevstvu Božjem, koje valja shvatiti kao duboko uvjerenje i iskustvo Boga kao oca i prijatelja svakoga stvorenja. Isus se stoga bori protiv moralnog i fizičkog zla, naviješta duhovnost blaženstava i osobno ih živi u dubokoj humanosti prema slabima i siromašnima, dok se istodobno hrabro i odlučno zalaže za istinu, pravdu i mir, sve do davanja života za čovjeka i svoje osobne pobjede nad smrću. Imati Isusov mentalitet, Isusovu misao, Isusov stil života – to je ono čemu vodi istinski a ne ukrasni ili emotivni egzistencijalni susret s Isusom.

3. Snagom svjesnog čina intimnog obraćenja (kao što je npr. susret Samaritanke s Isusom na zdencu, pri čemu postoji obostrana žeđ jednoga za drugim: Iv 4,7.15), *čovjek se opredjeljuje za Isusa konačnim izborom svog života*, znajući da ga je Isus tražio i izabrao. Drugim riječima, Isus i njegovo evanđelje postaju plan koji je podloga (tj. nadahnuće i motivacija) čovjekova vlastitog postojanja pomoću osobnog izbora zvanja, odnosa, uporabe vremena, koji pak nisu nešto što se može odvojiti od čovjeka ili nešto što mu proturječi. Čovjek stvara tu sintezu života i vjere u uvjerenju da ne djeluje sam, nego da ga vodi Isusov duh, zbog čega ga vjerno slijedi, dijeleći zajedno s njim najviše povjerenje u Očevoj ljubavi i onda kad sve nekako postaje sivo i gorko, ostvarujući česte oživljavajuće susrete s Isusom u riječi, sakramentima, molitvi i u služenju siromašnima, svjedočeći ga hrabro i nježno u svom životu, učeći prosuđivati životna iskustva pomoću Isusova evanđelja i ostavljajući za to znakove u raznim životnim okruženjima (posao, škola, obitelj, slobodno vrijeme, politika, kultura, sport), pomažući drugima pomoću dijaloga i primjera da pronađu istoga

Isusa, usmjerujući vlastitu budućnost za konačni susret s njim. Na taj način, osoba ne iskrivljuje svoju čovječnost, ne udaljuje se od nje u nekom sektaškom pokretu, niti je ukrašava nekom dodatnom krepošću, nego svjesno usvaja ono što tvrdi Koncil: »Tko god slijedi Krista, savršenoga čovjeka, i sam postaje više čovjekom« (GS 41, usp. GS 22). To je »paradoksalnost kršćanskog iskustva« o kojoj govore talijanski biskupi u posljednjim pastoralnim smjernicama: »Kršćani su ljudi kao i svi drugi, te potpuno sudjeluju u životu grada i društva, u uspjesima i neuspjesima koje doživljavaju ljudi. Oni su također i slušatelji Riječi, pozvani na prenošenje evanđeoske razlike u povijesti, kako bi svijetu udahnuli dušu, te se sveukupno čovječanstvo mogne zaputiti prema kraljevstvu za koje je stvoreno« (*Comunicare il Vangelo in un mondo che cambia*, br. 35).

4. Prianjanje uz Krista pomaže čovjeku da shvati kako ima mnogo onih koji se opredjeljuju za Krista. Zbog toga susresti Krista uvijek znači susresti ga zajedno s drugima. To zajedništvo s Isusom i s drugima zove se »sveti saživ«, *Crkva*. Onaj tko izabire Krista, nužno izabire da mu pripada, štoviše da bude Crkva. Pritom si ne umišlja da će Crkvu pronaći savršenu, jer je tada zapravo nikada neće naći te će biti u napasti da se odvoji i da je odbaci. Naprotiv, u zajednici s papom, biskupima i prezbiterima nastoji Crkvu učiniti boljom, vjeredostojnijom, životnijom kako bi u većoj mjeri bila izvor za sve a ne tvrđava za rijetke. Ukratko, nastoji izgrađivati Crkvu koja promiče zajedništvo i služenje, koja je obitelj mnogih obitelji. U njoj muškarac i žena, vjernici, pronalaze prostor za obiteljsko služenje (kateheza, volontarijat...).

5. Ušavši u Isusov pokret koji privlači, muškarac i žena ne ostaju neki općeniti kršćani, neka brojka u popisu krštenih.

Krist poštuje njihovu osobitost i vrednuje ju posebnim pozivom odnosno *zvanjem* u svojoj Crkvi. Pod zvanjem se ponajprije razumijeva organiziranje vlastitog života kao projekta, u kojem se poznaju i cijene osnovna pravila životne »igre« (što je zapravo vrlo malo »igra«), u kojima se odgovara na pitanje »odakle dolazim, kamo idem, čemu se nadam, što želim učiniti...«. Riječ je o projektu koji je sukladan Isusu ne samo kad se usvoji ispravan horizontalni profil »ustanove«, nego se otvaramo za življenje života kao »da« usmjerenju koje Bog vodi u pravcu evanđeoski nadahnutog stanja, tj. u pravcu poziva za bračni, prezbiterijski, redovnički, misionarski život. Odsada se ne može više govoriti o istinskom susretu s Kristom i s mladima, ako se neki mladi čovjek ne predstavlja sa svojim pozivom koji je već utvrđen ili ga barem traži.

2.3. *Metoda*

Područje koje je najviše proučavano govori o tome kako Isus odgaja. Ono možda najviše privlači u pobožnoj iluziji da ćemo postupati isto kao i on. Analiza načina kreće se prema antropološkim, tj. psihološkim, psihoanalitičkim, psiho-socijalnim, feminističkim, oslobodilačkim i drugim parametrima koje netko smatra valjanima. Ne nijeće se da rabljeni postupci postoje u evanđeljima i da raznolikost metoda istraživanja, koja zasigurno nije posve iscrpljena, vodi prema razbistravanju onoga što je izraženo, kao i prema dodavanju drugih vidova. Međutim, još jedanput valja istaknuti da je genetički veoma važno s obzirom na to kako, zapravo zašto Isus odgaja, tj. kada su posrijedi razlozi koji – sažeti u navještaju Kraljevstva, dakle razlozi milosrdne i bezgranične Božje ljubavi prema svakom stvorenju – vode dalje od čisto ljudskog područja i zahtijevaju da ostanu obzorje brojnih načina ostvarivanja.

2.3.1. Pedagoški postupak

Razmišljajući o Božjem djelovanju u Starom zavjetu i o Kristovu djelovanju, *J. Cantinat* izdvaja pet pedagoških postupaka: svjedočenje (priopćenje objave prema svjedocima više nego prema izravnom Božjem putu prema čovjeku; i Isusa se zamišlja kao svjedoka i povjerava ga se svjedocima); senzorijalni proces (konkretno predstavljanje objave); poticaji (korištenje obećanja i dokaza); kontakt (naglašavanja osjećanja Božje prisutnosti kao čimbenika sigurnosti); napredovanje (uvođenje duha u uvijek nove istine).⁷

Komentirajući pojedine evanđeoske odlomke, *B. Chevalley* izabire ovaj slijed: pedagogija uspjeha, ali i neuspjeha; pedagogija otkrića, raskida, podučavanja; pedagogija koja se ravna prema karakterističnim vremenima, mjestima i onima kojima je namijenjena; pedagogija usmenog izražavanja i postojana pozornost prema publici pomoću dokaza u obliku prisposoba i širokog skupa znakova. Zaključno, riječ je o pedagogiji odnosa koja je usmjerena prema postojanju osobe.⁸

Drugi su (egzegeti) tražili na onoj strani koja se općenito smatra najistaknutijim pedagoškim područjem: *Isus kao Učitelj*, što Isus osobno dobro kaže: »Vi pak ne dajte se zvati 'Rabbi', jer jedan je učitelj vaš, a svi ste vi braća« (Mt 23,8). Dobro je proučeno kakav je Isus bio učitelj. U načinu komuniciranja sličan je ondašnjim pismoznancima prema složenoj tradiciji podučavanja tijekom stoljeća podrobno razrađenom, kao što smo to maloprije već spomenuli.⁹ Međutim, nije s njima povezan. Doista, protivi se mnogim njihovim stajalištima u tumačenju Tore (Božje volje), a njegova se novost odmah uočava bilo zbog onoga što kaže bilo zbog znakova koje čini. Tako se uvelike ističe i njegov autoritet (usp. Mk 1,27) ali i njegov auto-

ritativni, odlučni stav, zbog čega se, nakon što ga se saslušalo, ne može reći da se to nije učinilo: postoje odluke i za i protiv Njega u kojima se odlučuje o našem spasenju (usp. Mt 7, 24–27).

G. Theissen smješta Isusa u vrstu putujućega pučkog karizmatika koji je vođa pokreta kojemu pripadaju njegovi učenici, uz posebnost stila obilježena gotovo nimalo institucionalnom i vrlo kreativnom korjenitošću, stila usredotočena na ljubavi i pomirenju.¹⁰

Put za istraživanje je širom otvoren i o njemu se puno raspravlja. Isusov način podučavanja temelji se u dubokoj stvarnosti njegova otajstva Božjega poslanika koji je poslan naviještati Kraljevstvo i odakle on crpi svoju nesumnjivu izvornost.

2.3.2. Neke primjedbe i pojašnjenja

Razmišljajući dalje o Isusovu odgojnom »kako«, htio bih dodati neke *primjedbe i pojašnjenja*.

1. Nemojmo zaboraviti da se u čitanju evanđelja obično razlikuje poslijeuskršno razdoblje redakcije evanđelja od razdoblja kad je Isus bio na zemlji. Benedikt XVI. s pravom tvrdi da je jedini historijski Isus onaj iz evanđelja kakva su ona danas.¹¹ Treba poznavati i eventualni naglasak koji je prva zajednica mogla davati Isusovim riječima i mislima u odnosu na sve dosad rečeno, npr. središnjem mjestu osobe Gospodina Isusa kad je riječ o Božjem kraljevstvu, pa stoga i još snažnijoj obojenosti u

⁷ *La pedagogia di Dio nella Bibbia*, LDC, Leumann (To), 1965.

⁸ Usp. *La pédagogie de Jésus*, Desclée, Paris, 1992.

⁹ Usp. R. RIESNER, *Jesus als Lehrer*, J. C. B. Mohr, Tübingen, 1981.

¹⁰ Usp. *Gesù e il suo movimento*, Claudiana, Torino, 2007.

¹¹ Usp. BENEDIKT XVI, *Isus iz Nazareta*, Verbum, 2007, str. 15.

potvrđivanju Isusa kao Učitelja. To znači da je Isusovu pedagogiju prihvatila i ponovno primijenila pedagogija apostola u prvim zajednicama.

2. Na drugome bismo mjestu htjeli istaknuti kategorije na koje smo danas osjetljiviji i koje nam otvaraju nove vidove Isusove pedagogije, kao što su središnje mjesto osobe, oblik međusobnog susreta jednoga prema Jednomu, dijalog kao put istine, temeljna uloga čovjekova pitanja Isusu i Isusova čovjeku («Tko li je ovaj?» – »A vi, što vi kažete, tko sam ja?«, Mk 4,41; 8,29), zbog čega identitet sebe i drugoga, oslonac svakoga odgoja, prolazi priznavanje vrijednosti i odluke, ne bez obaveznog prijelaza poniznog prizivanja da se može izabrati Onaj koji nas je prvi izabrao (usp. Mt 11, 26sl).

3. Na kraju spominjemo prvi čimbenik kojega se valja prisjetiti, a to je ljubaznost, tj. unutarnja vrijednost Isusove pedagogije.

To dobro izražava *Ch. Theobald* naglašavajući stil Isusova prihvaćanja i gostoljubivosti. On kod Isusa vidi apsolutnu raspoloživost prema osobama i naziva je gostoljubivošću, uvjeren kako je upravo gostoljubivost životni stil i osebujno obilježje Isusove *paideie*. Opisuje ju kao posebno učiteljsko obilježje, ali i kao način da se uči od drugih, jer je učenje u središtu kršćanskog otajstva (*fides ex auditu*). Istinski učitelj je onaj tko tako postupa da drugi, susrećući ga, uči – poput živog ogledala – o vlastitu identitetu koji je dotad bio zamračen i površan. *Theobald* piše: »Isus stvara prostor slobode oko sebe, priopćujući – samim svojim prisustvom – blagotvornu bliskost svima koji ga susreću. Taj životni prostor kojega ćemo dubinu, širinu, visinu i druge dimenzije ovdje postupno shvaćati, omogućuje drugima da otkrivaju svoj istinski identitet i da mu prilaze polazeći od

onoga što ih već duboko prožima i iznenađuje se izražava u činu 'vjere': povjerenje koje se iskazuje onomu koji je pred njima, a istodobno i životu u njegovoj punini.« Zatim spominje Isusova blagovanja, stvarna i u prispodobama, kako bi istaknuo tu oslobađajuću i konstruktivnu gostoljubivost. Zamjećuje kako se Isusa naziva svetim, a njegova se svetost ostvaruje i obistinjuje u toj gostoljubivosti, mi bismo rekli u tom odnosu prožetom ljubavlju. Taj je odnos takav upravo stoga što Isus, iako je učitelj, ne naglašava važnost svoga izuzetnog učiteljskog identiteta i sebe kao apsolutnog svjedoka sveobuhvatne istine. Naprotiv, kao što o njemu kaže himan u poslanici Filipljanima, Isus »sam sebe 'opljeni': napustio je lik učitelja, premda je to uistinu bio, te je prihvatio ulogu slušatelja. Isus uči od onoga tko ga susreće, pomažući mu tako da sluša i proučava svoj identitet zahvaljujući njegovoj, tj. Isusovoj riječi istine. Ujedno ga poziva da motivirano, u istinskoj ljudskoj slobodi, prizna i prihvaća spasenje koje mu je ponuđeno kao radosna vijest, a ne kao prisila ili izgovor radi izbjegavanja kazne.¹² U svemu tome možemo uočiti zanimljivu sukladnost sa središnjim mjestom učenja, s obzirom na učenje ili podučavanje koje se smatra prvotnim odgojnim čimbenikom za rast neke osobe.

3. PASTORALNI POTICAJ

O tome ćemo progovoriti u obliku tri prijedloga:

- a) Jasno je da onaj tko u u kršćanstvu govori o nužnom kršćanskom odgoju i veliča Isusa odgajatelja (a u širem smislu i Bibliju kao prvi izvor odgoja) kazuje istinu te je stoga pozvan da o tome ozbiljno vodi računa.

¹² *Il cristianesimo come stile*, I, EDB, Bologna, 2009, str. 51–54.

- b) Isusova pedagoška novost nije u tome što je djelovao kao odgajatelj, jer je to prema ondašnjem shvaćanju, a još više prema biblijskoj tradiciji, bilo neizbježno i nužno, nego stoga što je to načinio Isus, u svojoj osobnoj pojedinačnosti. To uključuje:
- usklađenost ljudskog i božanskog u njegovu djelovanju, ne odvajajući i ne suprotstavljajući odnosno ne isključujući ljudsko pedagoško istraživanje i milosti s njezinom utjecajnom dinamikom.
 - Prema tome, čovjek nužno mora razmišljati i razumno razrađivati svoju odgojnu praksu (odgojne ili obrazovne znanosti) kao što je nužno i neophodno i tijelo u osobi Riječi. Vjerniji je Isusu Kristu onaj tko, premda ga ne poznaje, pazi na ljudske resurse u odgoju te ih nastoji njegovati, negoli onaj tko ustima spominje Isusa odgajatelja istodobno opisujući površne pedagoške puteve, koji su možda fundamentalistički ili se tek prividno temelje na Isusovoj praksi i na onome što kazuju evanđelja i Biblija općenito. Smatramo vrlo uspjelom formulu koju je kao uzor istaknuo Opći direktorij za katehezu (1997): »Evangelizirati odgajajući i odgajati evangelizirajući« (br. 147).
- Ovdje se pojavljuje jedna evanđeoska činjenica u ulozi znaka koji prosvjetljuje. Govoreći o sebi, Isus ne upotrebljava glagol nasljedovati (kao što naprotiv čini Pavao), nego izričaj slijediti, *slijedi me, slijedite me* [usp. Mk 1,17sl; 4,14], odnosno »idite stopama mojim« (usp. 1Pt 2,21), koračajte istim smjerom, bolje negoli da me oponašate. To znači priznati širok prostor odgojnoj kreativnosti u Duhu Svetome upravo zato da se doslovno bude učitelj vjerman učenik.
- c) »Ukratko, čini nam se da iz našeg razmišljanja možemo izvesti sljedeći zaključak: Nije vjerniji evanđelju (i Bibliji općenito), onaj tko materijalno umnaža pedagoške tvrdnje ili ropski nasljeduje Isusa i druge osobito hvaljene osobe. Naprotiv, to je onaj tko u svom vlastitom okruženju, samostalno istražujući, usvaja bitnu evanđeosku istinu: Gospodin je spasitelj čovjeka, pa prema tome i odgoja. To je u konačnici specifičan i neusporediv Isusov doprinos: objaviti nam zašto se odgaja te nam istodobno darovati otajstvenu snagu da to mogne-
mo i znamo učiniti.«¹³

¹³ C. BISSOLI, *Bibbia e educazione*, LAS, Roma, 1982, str. 358.